

Psihologija počinitelja; žene kao počinitelji

Peulić, Nina

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:112243>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#) / [Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-08**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

NINA PEULIĆ

PSIHOLOGIJA POČINITELJA; ŽENE KAO POČINITELJI
PSYCHOLOGY OF PERPETRATORS; WOMEN AS PERPETRATORS

ZAVRŠNI RAD

RIJEKA, 2024.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA POVIJEST

NINA PEULIĆ
JMBAG:0009088830

PSIHOLOGIJA POČINITELJA; ŽENE KAO POČINITELJI

ZAVRŠNI RAD

Prijediplomski sveučilišni studij povijesti i engleskog jezika i književnosti

Mentor: Dr. sc. Lovro Kralj

Rijeka, rujan 2024.

IZJAVA

Kojom izjavljujem da sam završni rad naslova 'Psihologija počinitelja; Žene kao počinitelji' izradila samostalno pod mentorstvom dr. sc. Lovra Kralja.

U radu sam primijenila metodologiju znanstvenoistraživačkog rada i koristila literaturu koja je navedena na kraju završnog rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući navela u završnom radu na uobičajen način citirala sam i povezala s korištenim bibliografskim jedinicama.

Studentica

Potpis

Nina Peulić

Sadržaj

Uvod	5
Interpretacija psihe počinitelja – specifično žena	7
Žene počinitelji NDH	13
Žene počinitelji Njemačka	20
Zaključak.....	26
Literatura:.....	27

Uvod

U ovome ću se radu baviti problematikom žena kao počinitelja Holokausta, odnosno kakvu su one ulogu imale u provođenju Holokausta. Cilj ovoga rada jest pobliže prikazati odnos prema ženama za vrijeme Drugog svjetskog rata te njihovo ponašanje za vrijeme istog. Također, rad ima cilj odgovoriti na pitanja poput toga zašto su se žene koje su bile počinitelji odlučile za sudjelovanje u zločinima, koji su bili njihovi motivi, te kako se ti motivi razlikuju ili koliko su slični u odnosu na one muškaraca? Rad se sastoji od uvodnog dijela gdje se postavlja pitanje tko zapravo spada pod kategoriju počinitelja. Literatura kojom sam se služila za taj dio jest: 'Perpetrators and Perpetration of Mass Violence' Timothy Williamsa i Susanne Buckley-Zistel.¹ Drugo poglavlje bavi se literaturom koja se fokusira na žene kao počiniteljice, te pregled ženskog nasilja od Drugog svjetskog rata pa nadalje kako bi dobili sliku o tome u kojoj mjeri žene čine ratne zločine. Koristila sam se knjigom 'If this is a woman' zbirka koju su uredili Denisa Nešćáková, Katja Grosse-Sommer, Borbála Klacsmann i Jakub Drábik.² Također radovima Sare E. Brown 'They Forgot Their Role: Women Perpetrators of the Holocaust and the Genocide Against the Tutsi in Rwanda', i Wendy Lower 'Male and Female Holocaust Perpetrators and the East German Approach to Justice, 1949-1963'.³ Treće i četvrto poglavlje bave se ženama počiniteljicama u NDH i u nacističkoj Njemačkoj. Za informacije o ženama u ustaškom pokretu koristila sam knjigu 'Žene i ustaški pokret' autorice Martine Bitunjac zbog toga što je to najaktualnija literatura o tome koja trenutačno postoji.⁴ Što se tiče žena u nacističkoj Njemačkoj, glavna literatura je knjiga 'Hitler's Furies: German Women in the Nazi Killing Fields' autorice Wendy Lower.⁵ Na kraju je zaključak gdje se povezuje zajednička usporedba tih dviju zemalja te odgovaranje na istraživačka pitanja.

---

¹ Timothy Williams i Susanne Buckley-Zistel, *Perpetrators and Perpetration of Mass Violence: Action, motivations and dynamics*, (Routledge, 2018.)

² Denisa Nešćáková, Katja Grosse-Sommer, Borbála Klacsmann i Jakub Drábik, *If This Is a Woman: Studies on Women and Gender in the Holocaust*, (Academic Studies Press, 2021.)

³ Sara E. Brown, 'They Forgot Their Role: Women Perpetrators of the Holocaust and the Genocide Against the Tutsi in Rwanda', *Journal of Perpetrator Research*, Vol. 3 (2020.) / Lower, 'Male and Female Holocaust Perpetrators and the East German Approach to Justice, 1949-1963', (*Holocaust and Genocide Studies* 24, no.1., 2010.)

⁴ Martina Bitunjac, *Žene i ustaški pokret; Uključenost, sudjelovanje, nepravda*, (Zagreb: Srednja Europa, 2023.)

⁵ Wendy Lower, *Hitler's Furies: German Women in the Nazi Killing Fields*. (New York: Houghton Mifflin Harcourt, 2013.)

Kako bi razumjeli tranziciju iz pred-genocidnog stanja u društvu, do implementacije genocida, potrebno je oslanjati se na ulogu roda. Promatranje radikalizacije u društvu kroz prizmu rodni uloga omogućava nam uvid u različite procese i obrasce radikalizacije, primjerice ponašanje njemačkih žena koje su počinile zločine u Njemačkoj pod nacističkom vlašću. Može li se Holokaust bolje razumjeti ako se sagledava kroz objektiv roda? Jesu li žene direktno utjecale na nasilje i kolika je zapravo bila njihova moć? Jesu li one same sudjelovale u genocidu ili uz pomoć i prisustvo muškaraca? Imaju li muškarci i žene različita iskustva u primjeni nasilja? Mobiliziraju li se žene na drugačiji način za genocid od muškaraca? Zbog ograničenog opsega ovog rada, nije moguće pružiti detaljan odgovor na svako ovih pitanja, no cilj je ovog rada dati približnu sliku o tome na koji su način žene sudjelovale u Drugom svjetskom ratu i zločinima. Važno je prepoznati da je historiografija bila specifična za muškarce no i da povijest žena mora biti jednako sveobuhvatna kao i povijest 'drugog' spola.⁶ Naime, historiografija se uglavnom fokusirala na muškarce sve do 80-ih godina 20.st. Također je važno za reći da povijest nije samo povijest muškog iskustva već i ženskog. Povijest se ne bi trebala proučavati samo iz muške ili rodno neutralne perspektive već i iz ženske i rodno obuhvaćajući perspektive.⁷ Dakle, povijest žena još je uvijek u procesu istraživanja i upravo tome se posvećuje ovaj rad – stavljanje žena na povijesnu pozornicu unatoč nedostatku literature za određene dijelove.

Kada se postavlja pitanje počinitelja moramo se najprije zapitati tko su osobe koje čine zločine? Na koji način bi ih trebali istraživati i sa kojih strana pristupati samome istraživanju? Od 1990-ih, sa Christopherom Browningom i Daniel Jonah Goldhagenom započinje istraživanje samih počinitelja, ne samo Holokausta već i zločina u Ruandi, Armeniji, Bosni i Kambodži. Okretanje k mikro pristupu istraživanja genocida i masovnog nasilja u centar stavlja počinitelje. Proučavanjem individualnih počinitelja možemo dobiti dublje poimanje ne samo zašto dolazi do genocida i masovnog nasilja već i kako.⁸ Timothy Williams u svom radu 'Thinking beyond perpetrators, bystanders, heroes – A typology of action in genocide' govori o podjeli počinitelja na *tipove* – tipologija je korisna za akademsku analizu zbog toga što nam omogućuje organizaciju i strukturiranje velike količine informacija. Na taj način možemo sustavno uspoređivati počinitelje, promatrače ali i spasitelje u vrlo različitim kontekstima poput Holokausta, genocida Armenaca, genocida u Ruandi 1944. i genocida od strane Crvenih Kmera u Kambodži.⁹ Unatoč tome što su to četiri različita događaja, pomoću tipologije možemo

---

⁶ Gisela Bock, *Women's History and Gender History: Aspects of an International Debate*. (Gender & History Vol.1.No.1 1989.) str.1.

⁷ *Ibid*, str.15.

⁸ Williams i Buckley-Zistel, *Perpetrators and Perpetration of Mass Violence.*, str. 14.

⁹ *Ibid*,str. 31.

usporediti različite ideologije, motivacije ili implementacije nasilja u koje su ljudi uključeni (počinitelji ili promatrači primjerice) i učinak koji te radnje imaju u konačnici.

Williams u svome članku predstavlja empirijski korisnu tipologiju genocidne radnje koja može pomoći istraživačima da pozicioniraju radnje pojedinaca u odnosu na genocid prema tome kakav utjecaj imaju njihovi činovi i koliko su bliski njegovoj provedbi. Taj novi pristup kategorizaciji aktera genocida i njihovih postupaka utemeljen je na strukturalnom individualizmu – metodološkom pristupu unutar analitičke sociologije koji pretpostavlja da su 'sve društvene činjenice, njihova struktura i promjena, u načelu objašnjiva u terminima pojedinaca, njihovih svojstava, djelovanja i međusobnih odnosa.'¹⁰ Odnosno, Williams predstavlja cjeloviti pogled na sve članove društva koji bi potencijalno mogli, na neki način, utjecati na genocid i njegovu realizaciju. Prijašnje kategorizacije počinitelja fokusirale su se na: ulogu koju je pojedinac imao u genocidu (Lee Ann Fujii), stupanj suučesništva u genocidu (Eric Markusen), motivaciju pojedinca za sudjelovanje u genocidu (Michael Mann i Alette Smeulers) i poziciju pojedinca u genocidu (Raul Hilberg i Kai Ambos).¹¹ Sve u svemu, ova četiri pristupa uvelike su pridonijela razumijevanju dinamike genocida i svi imaju svoje mjesto za različite vrste istraživačkih poduhvata. No, sustavno tretiranje ovih aktera s obzirom na njihovo djelovanje pridonijet će potpunijem razumijevanju. Također pitanje koje se postavlja jest gdje su žene smještene u tim pristupima počiniteljima? Spadaju li i mogu li one uopće spadati u istu kategoriju kao i muškarci?

Argument koji Williams iznosi za drugi pristup kategorizacije počinitelja jest da u različitim fazama genocida, ljudi mogu djelovati u različitim kapacitetima u okviru provedbe genocida. Primjerice, pripadnik policijskog bataljuna tijekom Holokausta mogao je postati nositelj provedbe genocidne politike koja ubija stotine Židova, ali je isto tako, u istoj poziciji, mogao biti i samo promatrač koji ohrabruje druge ljude svojom prisutnošću ali se suzdržava od ubijanja, također može biti i osoba koja daje sve od sebe kako bi spasila Židove. S ovom različitom perspektivom svaka analiza može kategorizirati radnje pojedinca za određeni trenutak u vremenu i mora omogućiti pomake i promjene u tim radnjama.¹² Williams, kako bi definirao vrste počinitelja, uzima u obzir individualni utjecaj s obzirom na udaljenost pojedinca od čina ubijanja. Odnosno, postavlja se pitanje što bi se dogodilo drugačije da se pojedinac nije ponašao na način na koji je postupio, a time i kakav je utjecaj on ili ona imao na sam genocid.

---

¹⁰Williams i Buckley-Zistel, *Perpetrators and Perpetration of Mass Violence*.str.31.

¹¹ *Ibid*, str. 34.

¹² *Ibid*, str.38.

Individualni utjecaj, odnosno, koliki je utjecaj određene osobe na rezultat tj. genocid. Udaljenost od genocida je udaljenost koja dijeli osobu od genocida – ta udaljenost može biti geografska ili pak udaljenost u društvenim slojevima ili institucijama.

Ovakva kategorizacija, proučavanja udaljenosti od genocida i učinka pojedinca na genocid kreira tipologiju od 14 tipova: agitiranje, komandiranje, sprovođenje, asistiranje, poticanje (aktivno i pasivno), olakšavanje (aktivno i pasivno), biti neangažiran, svjedočenje, inhibiranje (aktivno i pasivno), obeshrabrujuće radnje (aktivno i pasivno), spašavanje, podrška, subverzivno vođenje i odmetničko komandiranje.¹³

Agitiranje se događa kada su radnje udaljene od samog ubijanja, ali potiču genocid u cjelini, stvaraju politički ili pravni okvir za njega ili postavljaju ideološke temelje, kao što je to činio Hitler. Također, agitiranje može omogućiti genocid na druge načine, na primjer kroz njegovo financiranje ili poticanje i omogućavanje širenja genocidne ideologije putem medija. Komandiranje podrazumijeva radnje bez kojih se genocid ne bi materijalizirao. Osobe koje se bave komandiranjem su bliske ubijanju, daju opće naredbe i nadziru njihovu realizaciju.¹⁴ Sprovođenje se događa kada osoba koja sudjeluje u ovim radnjama "uprlja ruke" i zapravo izvrši naredbe za ubijanje, te radnje su izravno povezane s ubijanjem i uzrokuju smrt svake pojedine žrtve.¹⁵ Ova radnja je ona koja se najčešće povezuje s oznakom počinitelja. Nešto više distancirana od jasne klasifikacije kao počinitelja, ali ipak često uključena u tu sferu, je radnja asistiranja. Radnje asistiranja su one koje su također nužne da bi se počinila ubojstva, ali tehnički nisu dio neposrednog ubijanja, na primjer, sudjelovanjem u uhićenju, čuvanju ili transportu žrtava omogućuju proces ubijanja. Bez tih radnji ne bi bilo žrtava za ubijanje, ali te se radnje ne odvijaju na samom mjestu ubijanja¹⁶. Zatim imamo radnje koje stvaraju situaciju koja je pogodnija za provođenje genocida ili koje poboljšavaju učinkovitost te situacije. Poticanje se događa blizu središta ubijanja, ne uključuje samo ubijanje, već prisutnost aktera čini okolinu pogodnijom za to. Ovo je vrlo široka kategorija u kojoj se može uvidjeti razlika između aktivnog i pasivnog poticanja. Aktivno poticanje može se primjerice dogoditi kada promatrači podržavaju i bodre ubojstva, čime aktivno utječu na događaje prema ostvarivanju genocida. Ovdje se pojavljuje problem žena kao počiniteljica – možemo jasno vidjeti da su promatrači aktivno podupirali genocid. Zašto se onda 'ignorira' utjecaj žena na genocid?

---

¹³ Williams i Buckley-Zistel, *Perpetrators and Perpetration of Mass Violence*.str.42.

¹⁴ *Ibid*,

¹⁵ *Ibid*,

¹⁶ *Ibid*

Možemo pretpostaviti da se smatralo da žene kao 'slabiji' spol zasigurno nisu mogle poticati tako nasilne zločine ili da su bile prisiljene prisustvovati.

Nasuprot tome, pasivno poticanje događa se mnogo suptilnije kada ljudi – koji se obično smatraju pasivnim promatračima – čine situaciju pogodnijom za ubijanje jednostavno time što su prisutni tijekom ubijanja i ne čine ništa, ne pokazuju otpor niti izražavaju moralne zabrinutosti. Ova neaktivnost implicitno legitimira ubijanje zbog nedostatka otpora i na taj način predstavlja pasivno poticanje. Olakšavanje se događa kada akteri nisu fizički prisutni na mjestima ubijanja, ali njihove radnje olakšavaju postupke ubijanja, pri čemu se opet može razlikovati između aktivnog i pasivnog olakšavanja. Aktivno olakšavanje, na primjer, može uključivati rad u uredima na optimizaciji učinkovitosti postupaka ubijanja, kao što je to, između ostalog, činio Eichmann tijekom Holokausta, razvoj boljeg oružja ili stvaranje povoljnije atmosfere kroz propagandu u medijima.¹⁷ Pasivno olakšavanje bilo bi (ne)djelo mnogih šutljivih članova društva koji implicitno legitimiraju tekući genocid i stvaraju okruženje u kojem on može napredovati jednostavno okrećući glavu i dopuštajući genocidnoj propagandi da se ukorijeni u društvenom diskursu. Prag između radnji koje potiču genocid i onih koje ga sputavaju leži u radnjama koje uopće ne čine razliku. Biti neangažiran odnosi se na radnje koje nemaju nikakav utjecaj na genocid i nisu blizu ubijanja, dok svjedočenje opisuje one radnje koje nemaju utjecaj na ishod, ali se događaju na mjestu ubijanja. Kada je bojnici Trapp iz Rezernog policijskog bataljuna 101 naredio eliminaciju židovske populacije u Jósefówu, dao je članovima bataljuna mogućnost da ne sudjeluju. Nekolicina je to iskoristila no ipak su svjedočili događajima. Njihovo odbijanje utjecalo je na percepciju suboraca ali su svoj izbor opravdali tvrdnjom da su 'preslabi' a me moralnim razlozima.¹⁸ Empirijski je upitno događa li se ikada neka radnja koja apsolutno nema utjecaja na materijalizaciju nasilja. Zatim, inhibiranje je suprotnost olakšavanju, jer stvara manje pogodnu okolinu s distance i narušava učinkovitost sustava, opet s aktivnim ili pasivnim inhibiranjem. Aktivno može biti kroz postavljanje moralnih pitanja i stvaranje protu diskursa genocidnim narativima, davanje prioriteta ne-genocidnim radnjama nad genocidnim i slično. S druge strane, pasivno inhibiranje može se sastojati od suptilnog odbijanja sudjelovanja u praksama koje stvaraju poticajnu okolinu, npr. i dalje posluživati Židove ili i dalje posjećivati židovske trgovine uoči Holokausta, čime se suptilno smanjuje društveni konsenzus o legitimnosti genocida.¹⁹ Obeshrabrujuće radnje su radnje koje se izvode blizu samog ubijanja, na primjer, demonstrativno odbijanje sudjelovanja

---

¹⁷ Williams i Buckley-Zistel, *Perpetrators and Perpetration of Mass Violence*.str.43.

¹⁸ *Ibid*, str.33.

¹⁹ *Ibid*

u misiji ubijanja, čime se postavlja moralno pitanje za suborce i otvara put za izlaz drugima. Da se netko od Trappovih ljudi nije prikazivao slabim, bio bi uključen u obeshrabrivanje, stvarajući situaciju koja psihološki otežava drugima da ubijaju. Pasivniji oblik ovog obeshrabrivanja bio bi nepojavljivanje na misiji ubijanja, umjesto aktivnog odbijanja. Spašavanje je vrsta radnje kojom se pojedini članovi skupine žrtava spašavaju od svoje sudbine, konkretno utječući na život pojedinca, bez obzira na to hoće li ta osoba biti ubijena kasnije.²⁰ Podrška se događa kada radnje uspijevaju spasiti određene ljude, iako akter nema moć odlučivanja o životu i smrti, već djeluje izdaleka, na primjer, skidanjem pojedinaca s popisa za smrt ili davanjem Židovima poslove u tvornicama ključnim za ratne napore, kao što je to činio Schindler.²¹ Na kraju, tu su radnje koje sprječavaju da do genocida uopće dođe. Subverzivno vođenje je vrsta radnje koju poduzimaju akteri koji se protive genocidu i koji političkim, propagandnim ili nasilnim sredstvima uspijevaju potkopati genocidne planove izdaleka. Odmetničko komandiranje događa se kada oni koji su zaduženi za provedbu genocidnih planova odbiju naredbe koje su im dane i mobiliziraju svoje osoblje protiv genocidnog napora, sprječavajući provedbu genocida u određenim područjima ili čak u potpunosti.²²

Važno je napomenuti ove vrste počinitelja kako bi znali da osoba ne mora nužno potegnuti okidač kako bi bila počinitelj no osim toga važno je i to da su Wiliamsova metodologija i istraživanje fokusira na muškarce. Odnosno, nije specifično navedeno niti provedeno istraživanje koje se bavi problematikom žena kao počinitelja. U kojoj mjeri su žene uopće kažnjavane za svoje uloge u zločinima? Jesu li se uopće smatrale počiniteljima ili samo nedužnim suučesnicama?

---

²⁰ Williams i Buckley-Zistel, *Perpetrators and Perpetration of Mass Violence*.str.44.

²¹ *Ibid*

²² *Ibid*

Interpretacija psihe počinitelja – specifično žena

Iako se ratovi često smatraju isključivo muškom djelatnošću, povijesni izvori nastali tijekom 20. stoljeća pokazuju da žene također aktivno sudjeluju u ratovanju – ne samo kao humanitarne radnice, medicinske sestre ili doktorice, političarke i vojnkinje, već i kao počiniteljice zločina. Ipak, sudjelovanje žena u ratnim zločinima, zločinima protiv čovječnosti i genocida, dugo se smatralo anomalijom koja izlazi izvan 'normalnih' okvira radnji povezanih s ratovima. To je dijelom zato što žene znatno rjeđe čine zločine u usporedbi s muškarcima, a dijelom zbog toga što društvo smatra da je takvo kriminalno ponašanje u skladu s muškim rodnim stereotipima. Nasuprot tome, za žene se očekuje da su više usmjerene prema miru jer se te osobine označavaju kao 'ženske' te se žene opisuju kao 'nježniji spol'. S obzirom na to da su žene sudjelovale u ratnim zločinima i nasilju tijekom gotovo svih oružanih sukoba od Drugog svjetskog rata, vrlo je važno da se njihova uloga uvrsti u povijesni narativ podjednako kao i uloga muškaraca.²³ Važno je da razumijemo i razloge, uzroke i posljedice toga nasilja kako bi ih mogli efikasnije prevenirati u budućnosti. Također je važno da se u istraživanja uključi sudjelovanje žena u ratnim zločinima kako bi razumjeli stvarna iskustva žena i oblikovali rodne i povijesne narative ratova i oružanih sukoba.²⁴ Do danas nije provedeno sustavno istraživanje o postotku žena koje su radile kao čuvarice u logorima, unatoč tome što je za muškarce provedeno isto te su oni i izvedeni pred sud nakon rata.²⁵ Samim time možemo zaključiti da brojne žene nisu ni suđene za svoje zločine. Pet čuvarica iz Auschwitza osuđeno je u Krakowu, nekoliko njih u Bergen-Belsenu i Ravensbrucku a najveći broj osuđenih žena bio je na Belsenskom suđenju gdje je osuđeno čak dvadeset i jedna žena od kojih su njih šesnaest bile pripadnice SS-a.²⁶ Dakle, studiji koji se fokusiraju na žene kao počinitelje su nam prijeko potrebni ne samo kako bi njihovi zločini izašli na vidjelo, već i da osobe koje su bile žrtve tih zločina nisu više 'nevidljive'. Unatoč sve većoj pažnji koja se poklanja povijesti žena u studijama Holokausta, one i dalje ostaju značajno podzastupljene i podistražene u odnosu na 'klasične' pristupe koji su se fokusirali uglavnom na muškarce. Primjerice, u odnosu na brojna istraživanja o homoseksualcima,

---

²³ Jasenka Ferizović, *The Case of Female Perpetrators of International Crimes: Exploratory Insights and New Research Directions*, *The European Journal of International Law* Vol. 31. no.2. (2020.) str. 2

²⁴ *Ibid*

²⁵ Susannah Herschel, *Does atrocity have a gender*, *Feminist Interpretations of Women in the SS*, in Jeffrey M. Diefendorf, ed., *Lessons and Legacies* (Evanston, IL: Northwestern University Press, 2004), 300-324, str.5.

²⁶ *Ibid*

istraživanja o lezbijkama su podzastupljena. Također, istraživanja koja su provedena o ženama najčešće su se fokusirala na sudbinu židovskih žena te poneko poglavlje o ženama kao počiniteljima. Kada govorimo o feminističkim teorijama, do sada se većina njih fokusirala na to da su muškarci počinitelji a žene žrtve. Naime, od druge polovice 1990-ih kreće intenzivnije istraživanje počinitelja no ono se dugo vremena fokusiralo samo na muškarce.²⁷ Većina tih istraživanja tipologija počinitelja ne vodi računa o rodu, odnosno ne uzima u obzir da su i žene bile počinitelji.²⁸

Kada se govori o Holokaustu žene kao žrtve a ni kao počinitelji nisu toliko u 'centru pažnje', odnosno o njima se ne priča toliko. Sama biologija ženskog tijela pretvara ih u 'drugačije' žrtve rata i genocida – postaju mete seksualnog nasilja. Masovna silovanja nerijetko postaju prva faza uništavanja neprijatelja - rušenjem moralnog poretka i rodbinske strukture, masovno silovanje služi kao instrument etničkog čišćenja.²⁹ Zašto je to tako – žene se osjećaju 'nečisto' i poniženo te često gube nadu za daljnjim životom. Također, neki muškarci smatraju da nakon silovanja žene više nisu sposobne za brak i rađanje djece a neke žene i same ne žele djecu nakon takvog brutalnog čina što dovodi do pada populacije.

Kada se dovodi u pitanje žena kao počinitelj, biološka različitost ili društveni status žena ne čini ih imunima od teorija i ideja o nasilju, bilo da te ideje niču iz religije, fašizma, nacionalizma ili komunizma. Žene nisu samo bespomoćne žrtve – znaju iskorištavati nove strukture vlasti koje podupiru genocid te i same igrati ulogu u nasilju nad drugima.³⁰ Primjerice, u Ruskom građanskom ratu (1918-1921) koji je poticao antisemitizam te rezultirao smrću gotovo 200.000 ljudi, možemo vidjeti kako žene aktivno sudjeluju u etničkom nasilju. Žene visoko rangiranih zapovjednika jedva su dočekale da otmu imovinu koju su opljačkali njihovi muževi tijekom napada na židovska naselja – samim time poticale su na daljnje nasilje nad židovskom zajednicom. Tijekom jednog od antisemitskih pogroma koji su se dogodili u Kijevu od 4. do 7. listopada 1919., što je rezultiralo smrću i silovanjem desetaka Židova, na ulicama grada pojavila se obavijest posebno privlačna ruskim i ukrajinskim ženama, potičući ih da preuzmu aktivnu ulogu u etničkom čišćenju lokalnog židovskog stanovništva. Obavijest je glasila:

---

²⁷ Andrea Pető, *The Women of the Arrow Cross Party.; Invisible Hungarian Perpetrators in the Second World War*, (Palgrave Macmillan Cham, 2020.), str.16.

²⁸ *Ibid*, str.17.

²⁹Elissa Bemporad i Joyce W. Warren, *Women and Genocide, Survivors, Victims, Perpetrators.*, (Indiana University Press, 2018.), str.21.

³⁰ *Ibid*, str.24.

Žene! Red je na vas da učinite nešto za našu napaćenu Rusiju, bojkotirajte sve što je židovsko i širite tu ideju koliko god možete. Zapamtite – ovo će za njih biti gore od svih drugih pogroma, i oni će napustiti Rusiju. Ne kupujte od Židova niti prodajte njima...Bojkotirajte Židove!³¹

U ovim primjerima možemo uvidjeti da su čak i prije Drugog svjetskog rata žene bile podložne etničkom nasilju. Prema tipologiji koju nam donosi Williams, neke od žena su poticale i omogućavale nasilje bez da su nužno 'držale pištolj'. To ih čini važnim agentima u implementaciji nasilja, te ih se ujedno može klasificirati kao počiniteljice.

Primjer žena koje spadaju pod kategoriju počinitelja može se vidjeti i u Velikoj Britaniji u sklopu fašističkog pokreta. Unatoč tome što se, kada se govori o Britanskoj uniji fašista (BUF), javljaju slike paravojne organizacije prepune muškaraca - prvi međuratni fašistički pokret u Britaniji pokrenula je žena - Roth Lintorn Orman a tijekom 1930-ih većina pratitelja Sir Oswalda Mosleya bile su žene koje su se dobrovoljno priključile pokretu. To je i samim time zanimljivo zbog toga što je i sam Mosley tvrdio da pokretu trebaju 'muškarci koji su muški i žene koje su žene'.³² U tome je pokretu postojala jasna razlika između onoga što se smatralo prikladno žensko ponašanje. Britanska žena, pripadnica fašističkog pokreta, bila je hvaljena zbog svog zdravlja, svoje fizičke privlačnosti, šarma i inteligencije. Najvažniji talent koji je žena imala jest govornički dar te sposobnost širenja propagande i regrutiranja novih članova. Još 1933. 'The fascist week' (službene novine koje su koristili Britanski fašisti) zahvaljivao je ženama koje su motivirale muškarce da se pridruže pokretu.³³ Dakle, možemo vidjeti koliko su žene utjecale na stvaranje i širenje pokreta fašizma u Velikoj Britaniji. Važna uloga žena može se vidjeti i u desničarskom pokretu u Mađarskoj, tamo se javlja takozvana Stranka strelastih križeva (Arrow Cross Party) koja je prema procjenama imala 15.000 žena članica.³⁴

Još jedan primjer koji treba spomenuti kada govorimo o totalitarnim režimima i ženama jest situacija u Rumunjskoj. U proljeće 1927. Corneliu Zelea Codreanu i njegovi sljedbenici osnivaju novi pokret zvan Legija arkanđela Mihaela u gradu Iași.³⁵ Ta je stranka, slično nacističkoj, svoje ideale zasnivala na tome da su Židovi prijetnja Rumunjskoj i njezinome

---

³¹ Bemporad i Warren, *Women and Genocide*.str.25.

³² Julie V. Gottlieb, *Feminine Fascism; Women in Britain's Fascist Movement, 1923-1945*, (I.B. Tauris & Co Ltd, 2000.),str.1

³³ *Ibid*, str.94.

³⁴ Pető, *The Women of the Arrow Cross Party*.str.2.

³⁵Anca Diana Axinia, *Women and Politics in the Romanian Legionary Movement*. (PhD. Diss., European University Institute, 2022), str.15.

društvu te da bi se mogli razviti kao nacija i kao država moraju istrijebiti sve Židove i sve židovsko. Ono što je jedinstveno za ovaj pokret bila je njihova upotreba nasilja u ostvarivanju svojih političkih ciljeva te suprotstavljanje političkom sustavu i pokušaju destabilizacije istog. Pokret je uspio sakupiti velik broj sljedbenika diljem cijele zemlje. Legija je, unatoč svojoj nasilnoj naravi, bila otvorena za muškarce i žene. Ženski se dio dijelio na manje organizacijske jedinice koje su se zvale 'tvrđave' a sačinjavale su maksimalno trinaest članova. Svaka 'tvrđava' imala je svog vođu a sve su vođe bile pod vodstvom 'glavne zapovjednice', koja je sredinom 1930-ih bila Nicoleta Nicolescu.³⁶ Iako su žene najčešće obavljale 'ženske' poslove poput kuhanja, čišćenja i brige o djeci, one su također imale mogućnost priključiti se pokretu 'sestre Legije' gdje bi zapravo predstavljale jednu 'borbenu ženu'.³⁷ Sličnost koja se može vidjeti sa nacističkom ideologijom jest da im je najvažnija bila uloga žene kao majke zbog toga što su, kao i nacisti, htjeli ostvariti 'čistu' Rumunjsku naciju. Pobuna koja se dogodila u Bukureštu između 21. i 23. siječnja 1941. pokazuje nam koliko su pripadnice Legije bile nasilne i okrutne. Pobuna je obuhvaćala masovne pogrome i nasilje protiv židovskog stanovništva – mučenja, atentati, uništavanje više od tisuću židovskih trgovina, kuća i radionica. Pobuna je rezultirala smrću stotinama ljudi. Na popisu sudionika pobune sastavljenog od strane policije jako je malo žena – čitav popis prostirao se na deset stranica a na njemu je bilo samo devet ženskih imena. Osim toga, za razliku od muškaraca čiji su postupci i uloge bili naznačeni, za žene nije ništa opisano. Jedna od žena čije je ime bilo zapisano bila je Elena Constantinescu Dancu. Ona se spominje u članku koji su objavile novine *Universul* (Svemir) a koji govori upravo o zločinima i ubojstvima počinjenim u Bukureštu tijekom pobune. Elena je bila supruga legionarskog gradonačelnika Jilave, to je gradić koji se nalazio na periferiji Bukurešta. Šuma oko tog gradića postala je dio pobune zbog toga što je dio židovskih žrtava pogroma doveden tamo iz Bukurešta. Nekolicina Židova pokušali su pobjeći i pješice se vratiti u Bukurešt, na što je Elena, prema članku, na stol stavila dvanaest metaka – sugerirajući da se pobiju svi preživjeli.³⁸

Još jedan primjer žena kao počinitelja možemo vidjeti u slučaju koji se dogodio u Poljskoj 1942. godine, naime Stefania Dobosz te je godine pomogla sakriti svog petogodišnjeg nećaka, koji je bio Židov, od hapšenja i koncentracijskih logora. Stefanijne susjede – Maria Koziol i njezina kći Anna zaprijetile su se kako će ih izdati vlastima. Zbog njihove prijetnje Stefania je nećaka poslala natrag majci u Krakovski geto gdje su u konačnici oboje bili ubijeni u rujnu iste

---

³⁶ Axinia, *Women and Politics in the Romanian Legionary Movement* .str.18.

³⁷ *Ibid*, str.188.

³⁸ *Ibid*, str.215.-216.

godine.³⁹ Dakle zbog antisemitskih osjećaja, dvije su žene, civili, jedna od njih majka, neposredno uzrokovale smrt nedužnome djetetu. Primjer koji se također dogodio u Poljskoj, kada je žena (civil) namjerno izdala drugu ženu, naime Lea Jakubowicz koja je bila židovskog podrijetla, pozdravila je Poljakinju Bronisława-u Dzierwa-u kada su se srele na gradskom trgu s obzirom da su se poznavale prije rata. No ono što Lea zasigurno nije očekivala jest to da će Bronisława, kada ju je vidjela, pokazala Poljskom policajcu.⁴⁰ Možemo uvidjeti kako su žene civili, koje su se možda činile najneopasnijima, zapravo bile velika potpora genocidu i nasilju nad Židovima. Pauline Nyiramasuhuko prva je žena koju je Međunarodni kazneni sud Ruande (ICTR) proglasio krivom za genocid i seksualno zlostavljanje. Jedina druga žena kojoj se sudilo na isti način bila je Biljana Plavšić. Ona je priznala krivnju i osuđena je za progon kao zločin protiv čovječnosti od strane Međunarodnog kaznenog suda bivše Jugoslavije (ICTY).⁴¹ Biljana Plavšić bivša je predsjednica Republike Srpske te je pred Međunarodnim kaznenim sudom za bivšu Jugoslaviju (ICTY) optužena za genocid, zločine protiv čovječnosti i ratne zločine. Nakon što se izjasnila krivom i izdala izjavu u kojoj je izrazila kajanje – tužiteljstvo je povuklo optužbe za genocid. Osuđena je na 11 godina zatvora a kasnije je puštena na uvjetnu slobodu. U zatvoru je objavila svoje memoare u kojima povlači svoje priznanje na krivicu.⁴² U tim memoarima ona se predstavlja kao nevina žrtva, učenjakinja, koja se nije uklapala među primitivne bosanske muškarce. Također, pokušava se prikazati kao da je nekakva greška ili nesreća što se našla optužena za genocid.⁴³ Slika nedužne žrtve i njezin spol mogući su razlozi zašto je ICTY prema njoj postupao blaže nego prema drugim počiniteljima optuženima za slične zločine.⁴⁴ Dakle, u ovom slučaju možemo vidjeti nepravedno postupanje suda gdje se, iako je i sama priznala krivnju, ne dobiva zaslužena kazna zbog činjenice da je optužena žena. Problematično je to što je očito mišljenje ljudi da žene nisu sposobne počinuti genocid i ratne zločine jednako kao i muškarcima. Možemo zaključiti da je takvo razmišljanje ljudi dovelo do velikih nepravednosti što se tiče osuđivanja žena za ratne zločine i genocida.

Žene kao počinitelji također imaju veliku ulogu u genocidu koji se provodio u Ruandi. Kada se, 1973., dogodio preobrat na političkoj sceni Ruande – general Juvenal Habyarimana preuzeo

---

³⁹ Nešťáková, Grosse-Sommer, i Klacsmann, *If This Is a Woman*.str.184.

⁴⁰ *Ibid*, str.187.

⁴¹ Alette Smeulers, *Female Perpetrators: Ordinary or Extra-ordinary Women?*, International Criminal Law Review, siječanj 2015., <https://www.researchgate.net/publication/272386177> , str.3.

⁴² Jelena Subotić, *The Cruelty of False Remorse: Biljana Plavšić at The Hague* , Southeastern Europe 36 (2012.) 39-59, str. 1.

⁴³ *Ibid*, str.3.

⁴⁴ *Ibid*

je predsjedništvo; tim činom započinje nasilje nad Tutsijima od strane Hutu žena i muškaraca.⁴⁵ U tom su pokretu nasilja žene bile slavljene kao majke i supruge ali ne i kao lideri. Bile su regrutirane od strane Habyarimanove vlade ali isto tako marginalizirane i strogo kontrolirane – služile su samo kao pomoćna sredstva u diktaturi.⁴⁶ Za razliku od žena u Nacističkoj Njemačkoj, Hutu žene nisu imale svoje organizacije no one su na druge načine sudjelovale u genocidu. Primjerice, Valerie Bemeriki je igrala važnu ulogu u širenju propagande – ona je, kao radio voditeljica, promovirala anti-Tutsi ideologiju i mržnju. Kao jedna od rijetkih žena koja je bila na radiju bila je uzor i autoritet za mnoge žene Ruande.⁴⁷ Mnoge su žene u Ruandi također sudjelovale u takozvanim 'Interahamwe' – riječ koja označava 'one koje rade zajedno ili one koje se bore zajedno', odnosno, to su bile skupine ljudi koje bi pomagale vojsci u pljačkanju ili ubijanju. Žene koje su sudjelovale u tome nisu nužno morale uzeti oružje u ruke već je njihova prisutnost implicirala odobravanje nasilnih djela.⁴⁸

Na temelju ovih primjera iz različitih zemalja možemo zaključiti da su se žene, podjednako kao i muškarci uključivale u desničarske pokrete i totalitarističke režime. Možda je to bilo zato što su time dobile 'veću ulogu' u društvu ili su jednostavno odrasle ili odgojene u situaciji gdje su priključenje režimu vidjele kao jedino rješenje kao što je bio slučaj u nacističkoj Njemačkoj i NDH. Što god to bilo, imale su iste ili slične motivacije kao i muškarci koji su se priključivali pokretu.

---

⁴⁵ Brown, *'They Forgot Their Role'*, str. 14.

⁴⁶ *Ibid*, str.15.

⁴⁷ Brown, *'They Forgot Their Role'*, str. 16.

⁴⁸ *Ibid*, str.20.

Žene počinitelji NDH

Travanjskim ratom prestala je postojati jugoslavenska vojska. Kada su njemačke trupe ulazile u Zagreb, bivši austrougarski časnik Slavko Kvaternik, također jedan od vođa ustaškog pokreta u zemlji, na Radio Zagrebu, pročitao je tekst o proglašenju Nezavisne Države Hrvatske: „Hrvatski narode! Božja providnost i volja naših saveznika te mukotrpa i više stoljetna borba hrvatskog naroda i velika požrtvornost našeg poglavnika dra Ante Pavelića, te ustaškog pokreta u zemlji i u inozemstvu: odredili su da danas pred dan uskrsnuća Božjega Sina uskrsne i naša Nezavisna Država Hrvatska...“⁴⁹

Na taj je način na vlast došao ustaški pokret na čelu sa Ante Pavelićem. Od samog osnutka države ustaške su vlasti pokrenule propagandu protiv komunista, Srba, Roma i Židova – kako bi opravdali zločine koje su pripremali morali su uvjeriti stanovništvo da su oni najveća opasnost za hrvatsku državu i narod.⁵⁰ Jedna od ključnih stavki ustaške ideologije bila je stvaranje etnički čistog hrvatskog prostora. Stoga, Pavelić i ustaše krajem svibnja 1941. kreću sa deportacijama i 'seljenjem' Židovskog i Srpskog stanovništva.⁵¹

Postavlja se pitanje koje su motive imale žene za sudjelovanje u ustaškom pokretu – žene koje su u Jugoslaviji doživjele diskriminaciju na nacionalnoj osnovi, koje su bile zatvarane ili su gledale kako su im članovi obitelji zatvarani i/ili osuđeni na smrt. Takve su žene bile najveći i najvjerniji ustaše.⁵² U to su najviše spadale mlađe generacije koje su bile pod velikim utjecajem političkih događanja u prvoj Jugoslaviji. Jedne od takvih žena jesu Marijana Werner i Marija Hranilović.⁵³ Marijana Werner (djevojačko Šarić) pohađala je osnovnu školu u Gospiću za vrijeme Velebitskog ustanka. Nakon ustanka, morala je svjedočiti kako jugoslavenska policija grubo ispituje njezinu majku u kući te su vlasti također pokrenule potragu za njezinim bratom i ocem. Nakon ustaškog napada na žandarmerijsku postaju u Brušanima u rujnu 1932. cijela je obitelj bila snosila posljedice toga napada te je Marijanina majka čak bila uhićena. Marijana je bila pod utjecajem majke i braće koji su se zalagali za rušenje centralističke vladavine i uspostavu hrvatske države.⁵⁴ Dakle, iz primjera njezina života možemo vidjeti kako su žene

---

⁴⁹ Ivo Goldstein, Hrvatska od 1918-2008., (Europapress holding Novi Liber 2008.), str.223.

⁵⁰ *Ibid*, str.267.

⁵¹ *Ibid*

⁵² Bitunjac, *Žene i ustaški pokret* str. 40.

⁵³ *Ibid*

⁵⁴ *Ibid*, str.41.

opravdale svoj ulazak u ustašku stranku kao nadu za novim i boljim oblikom života u hrvatskoj državi gdje neće biti potlačeni od strane drugih nacija. Ustaški pokret žene su shvaćale kao oslobađanje od ugnjetavanja od strane srbijanske vlade i smatrale su da ustaše nude brzo rješenje za 'hrvatsko pitanje'.⁵⁵ Te mlade žene koje su podupirale ustaše u ilegali ili čak i kasnije nakon uspostave NDH nisu okrenule leđa pokretu čak ni kada su primijetile da je došlo do masovnog nasilja nad Židovima, Srbima, Romima i svim političkim neistomišljenicima – što nam govori koliko je njihova predanost pokretu bila jaka.⁵⁶ Također, iznimno je bila važna uloga žena u komunikaciji ustaškog pokreta u zemlji s krilom koje se nalazilo u emigraciji, kao i u krijumčarenju oružja, propagandnog materijala i slično. Dakle, ustaše su vješto koristili rodne norme smatrajući da će žene biti manje sumnjičave u krijumčarenju materijala zbog toga što su žene stereotipno apolitične za razliku od muškaraca.

Uključivanje žena u ustaški pokret kreće i prije proglašenja NDH 1941. – iz razloga što su muškarci bili u progonstvu ili u zatočeništvu te su ustaše prepoznale sposobnost žena kao sljedbenica ustaškog pokreta.⁵⁷ Također, žene su se smatrale politički neangažiranim pa se očekivalo da će lakše moći krijumčariti materijale preko granice – što je zapravo mudra igra spram rodnih uloga. Jedan od takvih slučajeva bila je i sama žena Ante Pavelića; Marija Pavelić. Marija je bila velika podrška svome suprugu a posebice dok je on bio u pritvoru zbog atentata na kralja Aleksandra Karađorđevića I. u Marseilleu – susretala se s hrvatskim agentima unutar i izvan Italije te razmjenjivala aktualne informacije..⁵⁸ Sama Višnja Pavelić (kći supružnika Pavelić) tvrdi:

Dok je tata bio u zatvoru, onda je ona morala nastupiti. Koji puta recimo, dolazili su (ustaše) u Rim, kao hodočasnici, onda, a otac je bio u zatvoru. I onda je mama poruke (slala). Išla je u Rim, na primjer i tamo je razgovarala sa ljudima, jer su namjerno dolazili da čuju šta se događalo u Italiji, jer nije bilo onda veze (s Italijom).⁵⁹

Supružnici Pavelić imali su troje djece – u vrijeme kada je Ante Pavelić bio pritvoren, posjećivali su ga u zatvoru te su se preko njih prenosile važne informacije. Višnja Pavelić za to razdoblje govori:

---

⁵⁵ Bitunjac, *Žene i ustaški pokret* str. 43

⁵⁶ *Ibid* str. 44.

⁵⁷ *Ibid*, str. 8.

⁵⁸ Bitunjac, *Žene i ustaški pokret*, str.8.

⁵⁹ *Ibid* str. 54.

Otac nam je davao stvari da mi nosimo, jer su bili postavili osobu (policajca), koja (ga) je prisluškivala, (zbog toga) tata nije htio govoriti s mamom. Ali što je pisao je dao nama kao djeci, a nas nisu (policajci) dirali. Mi smo mogli prenijeti iz zatvora što god smo htjeli.⁶⁰

Dakle, Marija Pavelić radila je na tome da njezin suprug preuzme vlast te je neumorno pokušavala učvrstiti njegov položaj unutar ustaškog pokreta. Ona je htjela za hrvatsku stvoriti ono što je bio Hitler za nacističku Njemačku i Mussolini za fašističku Italiju.⁶¹

Kada govorimo o razdoblju prije stvaranja NDH važno je napomenuti i intelektualku Dr. Zdenku Smrekar, ona je u svojem časopisu 'Naša žena' objavljivala članke koji simpatiziraju nacionalsocijalizam i antisemitizam.⁶² Žena koja se smatrala 'ustaškom majkom' a pravim imenom Manda Devčić rodila je desetero djece kojima je 'sadila' nacionalnu osviještenost od malih nogu, njezini su se sinovi priključili ustaškom pokretu a ona je i sama bila uhićena zbog toga što je pomagala izbjeglim ustašama. Sam Ante Pavelić ju je 1932. godine odlikovao srebrnom medaljom i privjeskom s velikim zlatnim križem.⁶³ Možemo uvidjeti kako su, i prije same uspostave ustaškog režima, žene bile počiniteljice – to nije bilo nasilnim putem ali pomaganjem ustaškom pokretu i podržavanju istoga mogu se smatrati odgovornima. Žene koje su podupirale ustaški pokret većinom su bile intelektualke i visokoobrazovane, poput prije spomenuta Zdenke Smrekar ili Dolores Bracanović i Irene Javor koje su radile kao učiteljice. No, ne možemo reći da su samo visoko obrazovane žene bile u pokretu, tu su bile i seljanke, radnice i domaćice - spomenuta Manda (kasnije prozvana Matilda) Devčić bila je seljanka koja nam je jedna od poznatih žena a koja se nije bavila javnim radom.⁶⁴

Nakon uspostave NDH Pavelić, u sklopu „Gleichschaltunga“ (tzv. Ujednačenja – usklađivanje državnih institucija sa stranačkim i sa ideologijom fašističkog pokreta) osniva dvije organizacije za djevojčice i žene – Žensku ustašku mladež i Žensku lozu hrvatskog ustaškog pokreta.⁶⁵ Takva je militarizacija i ideologizacija imala za cilj dovesti mlade osobe do slijepe poslušnosti i odanosti prema poglavniku. Kao uzor mladima javljaju se ustaške 'heroine' poput

---

⁶⁰ Bitunjac, *Žene i ustaški pokret*, str. 56.

⁶¹ *Ibid* str. 55.

⁶² *Ibid*, str.4.

⁶³ Bitunjac, Martina. "U službi fašizma: akterke ustaškog pokreta između karijere, politike i zločina." *Zbornik Janković IV*, br. 4 (2019): 446-480. <https://doi.org/10.47325/zj.4.4.14> , str.5-6.

⁶⁴ Bitunjac, *Žene i ustaški pokret*, str.36.

⁶⁵ *Ibid*, str. 13.

Anđelke Šarić, Jelene Šantić i Anke Šimunović koje su se hrabro držale pod partizanskim zarobljeništvom sa geslom: „Ubijte me, ali ja sam Ustaša i ne ću se odreći svoje zakletve.“⁶⁶ Takva je politika 'heroizacije' trebala mlade žene uvjeriti da se bore za ciljeve važnije od vlastitoga života – te je u tome i relativno uspješno provedena s obzirom da su mnoge djevojke euforično sudjelovale u izgradnji novonastale države.⁶⁷

Članice tih organizacija izravno su sudjelovale u antisemitizmu te 'čišćenju' naroda – Ženska ustaška mladež čak je radila na preodgoju srpske siročadi u odane ustaše. Očekivale su od djece da odbace svoju nacionalnost i vjersku pripadnost te postanu vjerni Pavelićevi pratitelji – u slučaju da se to nije ostvarilo unutar dva mjeseca djecu bi poslali natrag u Jasenovac gdje bi bila ubijena.⁶⁸ Ustaška je propaganda glasila da je to sve dobronamjerno kako bi dali priliku da djeca „četničko-komunističkih bandi“ postanu „dobri i poštenu članovi ljudskog društva“.⁶⁹ Primjer da su žene znale kakvo nasilje se događa u državi također je i žena imenom Benedikta Zelić-Bučan. Ona je kao dužnosnica Ženske ustaške mladeži u Glini dobila zadatak da srpskoj ratnoj siročadi, malo nakon masakra nad srpskim civilima 1941., podučava o ustaškoj ideologiji. Također, dužnosnice koje su bile u romantičnim vezama sa vodećim ustašama – što je primjerice bila Nikica Melihar s Vjekoslavom Luburićem koji je bio zapovjednik svih koncentracijskih logora u NDH, morale su znati ne samo za postojanje logora već i za to što se u njima događa.⁷⁰ Samim time mlade su članice pokreta bile veliki pokretač genocida i rasprostranjenosti ustaša te su bile svjesne svojih odgovornosti i što znače njihove odluke. S druge strane, Ženska loza hrvatskog ustaškog pokreta okupljala je žene kako bi se prikupljao novac, odjeća i namirnice za izbjeglice, žrtve ili vojnike. Važan im je zadatak isto tako bio šivanje odjeće za vojnike.⁷¹

Kada sagledamo ustaški pokret i njegov odnos prema ženama oni su težili za pojmom 'hrvatske žene'. Pojam 'hrvatska žena' u ustaškoj teoriji označava ženu koja se 'oslobađa' ideje ravnopravnosti i žrtvuje za dobrobit 'narodne zajednice' a to može ostvariti jedino u patrijarhalnoj ulozi majke i odgojiteljice 'arijske rase'.⁷² Ustaše su, slično kao i u nacističkoj Njemačkoj veličali obitelji i rađanje djece – međutim one obitelji koje su imale premali broj

---

⁶⁶ Bitunjac, *Žene i ustaški pokret*, str.112.

⁶⁷ *Ibid*, str.113.

⁶⁸ *Ibid* str.125

⁶⁹ *Ibid* str.126.

⁷⁰ *Ibid* str. 126.

⁷¹ Bitunjac, *Žene i ustaški pokret*, str.21.

⁷² Bitunjac, *U službi fašizma: Akterke ustaškog poretka između karijere, politike i zločina*, str.1

djece od očekivanog bile su omalovažavane.⁷³ Također dolazi do zabrane pobačaja čime se željelo spriječiti izumiranje takozvane hrvatske rase a u tome su Pavelića podržali svećenstvo i crkvene organizacije.⁷⁴ Samim time – zabranom pobačaja i utjecanjem na to koliko djece mora roditi, možemo zaključiti da iako su neke žene ustaškog pokreta bila uzdizane kao heroine, neke su se ponovno nalazile u represivnom društvu bez prava glasa.

Kao zadnji dio ovog poglavlja razmatrat ću logore u NDH te koliko su i kako žene bile angažirane u njima. Koncentracijski su se logori krenuli formirati na samom početku vladavine NDH – u drugoj polovici travnja 1941. Posebno su dijelili muškarce i žene pa je tako prvi logor smrti za žene i djecu bio u Metajni na otoku Pagu.⁷⁵ Najveći logor na području NDH, a i čitavog Balkanskog područja zasigurno je bio Jasenovac – u njemu je život izgubilo između 83.145 i 100.000 ljudi od čega je 23.474 žena.⁷⁶ Za ta su stradanja, osim muškaraca, krive i žene. Već od jeseni 1942. žene su bile raspoređene da čuvaju zatvorenice te su i same sudjelovale u ubojstvima muškaraca, žena i djece.⁷⁷ Prema svjedočenju logoraša, Vilma Horvat, koja je 1945. godine vjerojatno imala 22 godine radila je kao čuvarica u selu Mlaka te u logorima Stara Gradiška, Jasenovac i Lepoglava. Ljubica Babić u Jasenovac je došla u rujnu 1944. godine te je, prema sudskom zapisniku iz kolovoza 1945. terorizirala i maltretirala zarobljenike.⁷⁸

U Jasenovcu je od lipnja 1943. godine uspostavljen i poseban ženski logor dok se u logoru Stara Gradiška od veljače 1942. nalazio velik broj djece i žena.⁷⁹ Za logor u Staroj Gradiški govori se da su ženske stražarice ubile desetke ljudi i sudjelovale u ubojstvu stotine djece.⁸⁰ Za ženski dio kompleksa logora Jasenovac zadužena je bila Maja Buždon, kao glavna nadzornica. Prema opisima svjedoka bila je osoba koje su se svi bojali zbog svoje žudnje za ubijanjem; svojom se nemilosrdnošću natjecala sa svojim muškim kolegama – tko će ubiti više djece, žena ili muškaraca. Zatvorenice su ju opisivale kao ženu koja sa sobom uvijek nosi oružje. Maja je, slično kao i neke žene u nacističkoj Njemačkoj, sa sobom u logor povela i svoju kćer.⁸¹ Nakon

---

⁷³Bitunjac, *Žene i ustaški pokret*, str.80.

⁷⁴ *Ibid* str.81.

⁷⁵ Bernarda Šuvar, *Društveni i politički položaj žena u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*, (PhD diss.,University of Zagreb, 2017.) , str.33.

⁷⁶ Bitunjac, *Žene ustaškog pokreta* str. 184.

⁷⁷ *Ibid* str. 184

⁷⁸ *Ibid* str.185.

⁷⁹ *Ibid*

⁸⁰ Ferizović, *The case of Female perpetrators of international crimes: exploratory insights and new research directions*, str.16.

⁸¹Bitunjac, *Žene ustaškog pokreta*, str.186.

propasti NDH, Maja je bila uhićena te je na saslušanju priznala zločine koje je počinila u Jasenovcu:

Među ostalim učestvovala sam u masovnom ubijanju, kao i ostali dužnosnici i dužnosnice spomenutog logora. Detaljno se ne bih mogla sjetiti svih zločina koje sam počinila, ali u sjećanju mi je ostalo najbolje prvo ubistvo koje sam izvršila nad nepoznatom staricom u kuli logora Stare Gradiška. Zločin sam izvršila na taj način, što sam staricu povalila na pod i opalila joj metak u sljepoočicu.⁸²

Iz tog citata možemo vidjeti koliko je zapravo slijepo slijedila režim da su joj ubijanja postala rutina koje se ni ne sjeća. Također vidimo kako pokušava opravdati svoje zločine time što govori da su svi dužnosnici bili zaduženi za ubijanje i umanjiti svoju suglasnost u zločinima kao nešto 'što se moralo odraditi'. Još jedna žena koju su zatvorenici opisivali kao krvoločnu bila je Milka Pribanić. Primjer te krvoločnosti može se vidjeti u njenom činu kada je jednu zatvorenicu izgazila do smrti.⁸³

S druge strane, Nada Šakić, bila je stražarka u logoru, ona za sebe tvrdi da je samo pratila zapovijedi i bila vjerna ustaškom pokretu.⁸⁴ Naime, tvrdila je da ju je polubrat pozvao u Staru Gradišku kako ne bi bila sama te da se upozna s mladim zaposlenicima logora.⁸⁵ Na kraju je priznala da je bila svjesna ubojstva koja se događaju u logoru ali pokušava to opravdati činjenicom da je bio rat i da je „Bolje da ti ubiješ njega, nego on tebe“.⁸⁶ Samim time umanjuje živote stradalih žrtava koje su većinom bili civili te također negira prisutnost djece u logoru. Također je tvrdila da se ne sjeća imena zatvorenika ali se zato dobro prisjeća imena svojih kolegica i kolega – samim time pokazuje koliko je zatvorenike smatrala 'ispod sebe' i nižom klasom. Opravdavala je svoju mržnju prema Židovima kao i nacisti, zabluda u Židovskoj krivnji za smrt Isusa Krista a svoju mržnju prema Srbiji time da su joj 1969. jugoslavenski agenti u Španjolskoj ubili brata. Te tvrdnje očito nemaju smisla, pogotovo činjenica da je brat ubijen tek 1969. te kako onda opravdava svoja djela za vrijeme NDH – 1945. godine.⁸⁷

---

⁸² Bitunjac, *Žene i ustaški pokret*, str.191.

⁸³ *Ibid* str. 191.

⁸⁴ Bitunjac, *U službi fašizma: Akterke ustaškog poretka između karijere, politike i zločina*,str.31.

⁸⁵ Bitunjac, *Žene i ustaški pokret*, str. 194.

⁸⁶ *Ibid* str. 194.

⁸⁷ *Ibid* str. 197.

Žene su dakle znale kakva se zlodjela događaju unutar zidova logora, neke su čak kao što vidimo, i same sudjelovale u ubijanjima, no i dalje su bile vjerni pratitelji Ante Pavelića i ustaškog pokreta. Između ostalog bile su i uključene u same progone i 'selidbu' Srba, Židova, Roma i ostalih koji su smatrani 'nepoželjnima' od strane ustaškog pokreta i koji nisu odgovarali zamišljenoj 'Arijskoj' zajednici koju je promovirao hrvatski fašistički pokret. Kada pogledamo razliku između muškaraca i žena zaključujemo da su u suštini i žene spremne počiniti ista zlodjela kao i muškarci.

Žene počinitelji Njemačka

Pitanje koje se postavlja u ovom poglavlju jest kako je Hitler, kao predvodnik nacističke stranke, uspio toliki broj žena preokrenuti na njegovu stranu. Kako je žene pretvorio u poslušne sljedbenike koji ne propituju čak ni ubojstva. Hitler je u siječnju 1933. imenovan za kancelara Njemačke – tada je više od trećine njegovih sljedbenika bilo ispod mlađe od četrdeset godina.⁸⁸ Kako su tako mladi ljudi – žene, postali vjerni sljedbenici tako radikalne stranke? Teroristički režimi hrane se idealizmom i energijom mladih ljudi, pretvaraju ih u poslušne vojnike koji su spremni počinuti čak i genocid.⁸⁹ U Njemačkoj kakva je bila nakon prvog svjetskog rata - kaos i nesigurnost demokracije te prolaznost političke scene, stranci poput NSDAP (Nacionalsocijalistička njemačka radnička stranka) bilo je lako prikupiti sljedbenike. Čim je Hitler stupio na vlast, dolazi do radikalnih promjena u državi – suspendirana su građanska prava (veljača 1933.) a gotovo svi politički protivnici bili su uhićeni i pritvoreni. Osim toga dolazi i do bojkotiranja židovskih trgovina, spaljivanja knjiga i prisilne mirovine za sve koji nisu bili arijevskeg podrijetla.⁹⁰

Što se tiče žena i odnosa prema ženama – nacistički je pristup bio veoma tradicionalan te se smatralo da žene trebaju biti kući brinuti se o domu i odgajati djecu (takozvana tri K: Kinder, Küche, Kirche – djeca, kuhinja i crkva)⁹¹. Sam je Hitler 1934. izjavio:

Ono što muškarac nudi u herojstvu na bojnopolju, žena izjednačuje beskonačnom ustrajnošću i žrtvom, s beskonačnom boli i patnjom...Svako dijete koje donese na svijet je bitka, bitka koju vodi za postojanje svog naroda...Jer NSDP uspostavljena je na čvrstoj osnovi upravo zato što su milijuni žena postale naši najodaniji, fanatični suborci.⁹²

Dakle Hitler i nacistička stranka nisu smatrali da žena pripada u vojsci već da je njen 'najsvetiji' zadatak roditi i odgajati novu generaciju arijevske djece. Hitler je smatrao da je majka koja rodi petoro, šestoro ili sedmero djece koja su zdrava i dobro odgojena, više značajna i više toga postigla u životu i zajednici nego žena koja je odvjetnica.⁹³ Samim time, Majčin dan

---

⁸⁸Lower, *Hitler's Furies: German Women in the Nazi Killing Fields*, str.24.

⁸⁹ *Ibid*

⁹⁰ *Ibid*, str.28.

⁹¹ *Ibid*, str.37.

⁹² *Ibid* str.30.

⁹³ *Ibid*

promijenjen je tako da se obilježava na rođendan Hitlerove majke (12. kolovoza) i proglašen je državnim praznikom. Na kraju su također uvedene medalje za majčinstvo (brončana za petoro djece, srebrna za šestoro i zlatna za sedmoro).⁹⁴

Alfred Rosenberg, ideolog nacističke stranke rekao je kako samo muškarac može biti i ostati sudac, vojnik i vladar države.⁹⁵ Unatoč svim načinima na koji su spuštali žene na inferiorniju poziciju, one su se i dalje priključivale stranci i davale podršku Hitleru. Tako su, i prije početka drugog svjetskog rata, žene vodile 'bitku' sa porođajem – u cilju im je bilo roditi što više zdrave arijevske djece. U čitavoj maniji oko rađanja zdrave djece dolazi do velikog broja izdaja od strane primalja i medicinskih sestara koje su mnoge žene tjerale na pobačaje i sterilizacije nakon utvrđivanja o mogućoj bolesti djeteta. Tako su žene donosile okrutne odluke o životu i smrti za druge žene narušavajući pritom moralni senzibilitet i uplićući žene u zločine režima.⁹⁶ Koliko su bile pod utjecajem nacističke propagande govori i činjenica da kada je Hitler 1933. pozvao na ukidanje prava glasa žene se nisu bunile, nisu smatrale da im je 'opresivni muškarac' neprijatelj – već je to postao 'Židov', 'Boljševik' i 'feministi'.⁹⁷

Još jedna od uloga koje su žene imale u Njemačkoj bilo je u školama – naime do ožujka 1940. Ministarstvo obrazovanja uputilo je svoje regionalne urede rasprostranjene po Njemačkoj da pošalju obučene učitelje u istočne teritorije. Tako je primjerice u jednoj regiji Poljske 2,500 njemačkih žena radilo u školama koje su bile rezervirane samo za Njemačke učenike te se osnovalo više od 500 dječjih vrtića.⁹⁸ Učiteljice i odgajateljice pridonosile su provedbi režima i genocidne kampanje na nekoliko načina: isključivanje djece koja nisu Njemačkog podrijetla iz nastave, dok su s druge strane Njemačka djeca bila privilegirana. Osim toga pljačkali su poljsku i židovsku imovinu te su na kraju napustile svoje učenike, od kojih su mnogi bili siročad, kada su nacisti evakuirali istok.⁹⁹

Druga profesija kojom su se bavile žene uključene u nacističku partiju bila je sestrinstvo. Medicinske sestre u nacističkoj njemačkoj imale su misiju – ojačati borbenu moć njemačke vojske tako što će se brinuti za vojnike podizanjem njihovog morala i pomoći im da se oporave. One su, kao i njemački vojnici, morale biti pod Hitlerovom zakletvom.¹⁰⁰ Osim pomoći na bojištu, medicinske sestre su veliku ulogu igrale u procesu eutanazije mentalno ili fizički

---

⁹⁴Claudia Koonz, *Mothers in the Fatherland: Women, the Family and Nazi Politics*, (Routledge 2013.), str.221.

⁹⁵ Lower, *Hitler's Furies: German Women in the Nazi Killing Fields*, str.30.

⁹⁶ *Ibid*, str.31.

⁹⁷ *Ibid*, str.32.

⁹⁸ *Ibid*, str.48.

⁹⁹ *Ibid*

¹⁰⁰*Ibid*, str.50.

bolesnih bolesnika. Najpoznatiji takav primjer jest Pauline Kneissler – ona se 1937. godine uključila u nacističku stranku a u prosincu 1939. pozvana je da radi u stožeru nacističke operacije eutanazije dvorac Grafeneck.¹⁰¹ Ondje je imala zadatak putovati u okolne institucije s popisom pacijenata koje je trebalo transportirati u Grafneck. Većina tih pacijenata, a znalo ih je biti i po sedamdesetak po danu, ubijeni su u vrlo kratkom roku. Između siječnja i prosinca 1940. medicinsko je osoblje u Grafnecku ubilo 9839 ljudi a Pauline Kneissler sama je tome svjedočila i prisustvovala.¹⁰²

Holokaust, uključujući i 'projekt' eutanazije, organizirala je i provodila država. Ubojstva su organizirali i provodili djelatnici Nacističke stranke i agenti države – kako bi se eutanazija provodila što efikasnije otvarani su posebno izgrađeni centri za ubijanje, koncentracijski logori, azili i bolnice. U svim tim javnim institucijama radile su mnoge žene, kao državne službenice, nadzornice, medicinske sestre ili liječnice i sve su one bile zadužene za provođenje ubojstava.¹⁰³ Podaci koje imamo govore da je na 'projektu' eutanazije sudjelovalo 22 posto ženskog osoblja.¹⁰⁴ Dakle one su osobno i dobrovoljno bile dio režima i genocida koji je isti činio. Kako se Hitlerovo carstvo širilo žene su morale preuzeti više 'zadataka' – osim nužnih kućanskih poslova porastao je broj žena zaposlenih u državnim i javnim firmama. Tako je udio žena u uredima Gestapa u Beču i Berlinu dosegao četrdeset posto do kraja rata.¹⁰⁵ Žene u uredima nisu nužno same 'povukle okidač' ali su i dalje svjesno sudjelovale u genocidu. Bilo to kroz različite administracije, spise ili slično – veliki je dio izvještaja sa terena prolazio kroz njihove ruke 'odozdo' prema 'gore'.

One žene koje su najviše bile u doticaju sa nasiljem bile su zasigurno žene koje su radile u koncentracijskim logorima. Jedna od takvih žena bila je Johanna Langefeld – ona je bila postavljena kao nadzornica Birkenaua. Na taj su se način ženama otvorili novi putevi za karijeru gdje su mogle napredovati.¹⁰⁶ Kada sagledamo čitav Auschwitz između 1940. i 1945. bilo je otprilike 7000 muških stražara i 200 ženskih stražara.¹⁰⁷ Žene su u logorima mogle imati različite uloge – medicinske sestre, liječnice, preuzimale su 'prozivke' zatvorenika, nadgledale kuhinju, radile u uredu i slično. Osim žena koje su direktno bile zaposlene u logorima, tu su također i supruge SS-ovaca – njih 24.0000, od kojih je mnogo živjelo sa svojim suprugom u

---

¹⁰¹ Lower, *Hitler's Furies: German Women in the Nazi Killing Fields*, str.30.

¹⁰² *Ibid*, str.57.

¹⁰³ *Ibid*, str.125.

¹⁰⁴ Heschel, *Does atrocity have a gender*, str.3.

¹⁰⁵ Lower, *Hitler's Furies: German Women in the Nazi Killing Fields*, str.101.

¹⁰⁶ *Ibid*, str.111.

¹⁰⁷ Heschel; *Does atrocity have a gender*, str.3.

samim logorima.¹⁰⁸ Te se supruge također mogu gledati kao počinitelji zbog toga što su gledale, prihvaćale i bile svjesne genocida koji se događa a uz to mnoge od njih su iskorištavale situaciju te koristile zatvorenike kao privatnu posluhu.¹⁰⁹ Žene koje su radile u logorima opisivane su kao nemilosrdne:

Jolana Roth slično je pisala o stražarkama u Auschwitzu: Ali one koje ste vidjeli – bile su gore od muškaraca. Nikada neću zaboraviti onu koja bi stajala na špijunki plinske komore samo zato što je to željela.¹¹⁰

Jedna od osoba koja je postala zloglasna zbog svoje pozicije u logoru bila je Irma Grese. Grese je imala samo devetnaest godina kada je započela svoj rad u Ravensbrücku a radila je i u Auschwitz-Birkenau i Bergen-Belsenu. Na njezinom su suđenju svjedoci detaljno opisivali ubojstva, mučenja i okrutnost koju je nanosila zatvorenicima. Bila je zadužena i za plinske komore a osim toga osobno je bila odgovorna za do trideset ubojstava dnevno, kontinuirano premlaćivanje i bičevanje logoraša i slično. Prema svjedocima poslala je tisuće i tisuće ljudi u plinsku komoru.¹¹¹ U prosincu 1945. osuđena je na smrt – tada je imala dvadeset i dvije godine.¹¹² Otvara se pitanje kako je jedna tako mlada osoba, ne samo bila spremna, već dobrovoljno radila sve te zločine. Kakvu je korist ona imala od toga? Zar je toliko slijepo vjerovala nacističkoj ideologiji da su joj se svi moralni kompas utopili u mržnji? Ili je možda najviše iznenađujuće to što vidimo da žena može počinuti takve zločine. Kada vidimo nemilosrdnog i nasilnog muškarca nismo iznenađeni, ali s obzirom da su žene uvijek opisane kao 'nevine i nedužne', kada se ispostavi da nisu takve, na to se gleda u čudu zbog toga što nismo naučeni na takav obrazac ponašanja kod žena.

Nakon završetka rata mnogi počinitelji nisu uhićeni – ili su pobjegli ili se jednostavno nije znalo za njih. Stoga imamo slučaj da tek 1962. dolazi do hapšenja Erne P. i njezina supruga Horsta. Nakon ispitivanja zaključeno je da je bračni par zaslužan za mnoga mučenja i ubijanja Židova na poznatoj nacističkoj plantaži zvanoj „SS Gut Grzenda“¹¹³ Erna je tamo živjela sa svojim mužem od lipnja 1942. do rane 1944.-te. Nasilje i ubojstva su bili svakodnevica. Na ljeto 1943. godine, kada je išla u grad po namirnice, Erna je iz svoje kočije zapazila šestoro djece koja se skrivaju pored ceste. Odmah je zaključila da su to zasigurno židovska djeca koja su uspjela

---

¹⁰⁸Heschel; *Does atrocity have a gender*, str.4.

¹⁰⁹ *Ibid*, str.3.

¹¹⁰ *Ibid*, str.7.

¹¹¹ *Ibid*, str.5.

¹¹² *Ibid*

¹¹³ Lower, *Male and Female Holocaust Perpetrators and the East German Approach to Justice, 1949-1963*, str.11

pobjeći u nekoj od transportacija. Erna je djecu odvezla natrag na svoje imanje i ponudila im hranu i lažnu nadu. Po uzoru na svoga supruga Horsta, znala je da svi Židovi koji su pobjegli su morali biti ubijeni. S obzirom da joj supruga tada nije bilo kući odlučila je preuzeti stvar u svoje ruke – odvezla je djecu do mjesta masovnog ubijanja i uperila pištolj u njih.¹¹⁴ Erna je bila sama kada je počinila ovaj zločin – nije bila pod ničijom prisilom. Ono što je zgražavajuće jest to da je i sama bila majka – imala je dvoje djece koja su živjela na istom tom imanju gdje je ona ubijala tuđu nevinu djecu. Nakon što su izvedeni na sud, Erna je u detalje opisivala zločine koje je počinila za vrijeme rata, i to toliko da ju je tužitelj morao zaustaviti. S druge strane, njezin suprug nije podijelio toliko detalja – zašto je to važno? Zbog toga što je sud suprugu, koji je bio više suzdržan o svojim zločinima, presudio smrtnu kaznu, dok je Erna dobila doživotni zatvor.¹¹⁵ U ovom slučaju, žena koja je svjesno počinila zločine, dobila je 'blažu' kaznu nego muškarac a jedan od razloga i objašnjenje sudca jest da je ona djelomično počinila zločine od zavisnosti od svoga muža. Samim time perpetuirala se ideja da su žene ovisne o muškarcima u svojim akcijama te možemo vidjeti koliko je zapravo rod utjecao na tretiranje zločinaca Drugog svjetskog rata. Još jedan primjer gdje se može vidjeti slična situacija gdje se ženama 'popušta' samo zbog toga što su to žene jest u slučaju Erike Raeder – žene istaknutog admirala mornarice. Ona je htjela svog bolesnog i starog muža izbaviti iz zatvora te je tvrdila da je „tretman koji su Nijemci morali podnijeti gori od svega što se dogodilo Židovima.“¹¹⁶ Ta je usporedba moralno neprihvatljiva i pogrešna, međutim ona je postigla svoj cilj – stekla je simpatije britanskih i američkih vođa. Tako je 1955. godine njezin suprug, koji je trebao služiti doživotnu kaznu, bio oslobođen zajedno sa mnogim drugim visoko pozicioniranim nacistima. Time što su pušteni na slobodu potvrdili su im njihovu percepciju žrtava te dopustili uspoređivanje njemačke i židovske patnje. Samim tim činovima dolazi do negiranja samog Holokausta. Supruge muškaraca koji su bili u SS-u , uključujući i suprugu zapovjednika Auschwitzta, tvrdile su da one nisu znale što se događa iza žičanih ograda. Inzistirale su da su njihovi domovi jednostavno bili mjesto odmora za njihove muževe nakon napornog radnog dana. Međutim, znamo da to nije istina, i ne samo da nisu ništa vidjele, već su neke od njih poput Erne P. dobrovoljno i svjesno sudjelovale u ubijanjima.¹¹⁷

Kada govorimo o ženama kao počiniteljima nasilja važno je napomenuti da su neke od tih žena također bile i majke, kao što sam ranije spomenula u slučaju Erne P. Još jedan takav primjer je

---

¹¹⁴ Lower, *Hitler's Furies: German Women in the Nazi Killing Fields*, str.133.

¹¹⁵ *Ibid*

¹¹⁶ *Ibid* str.155

¹¹⁷ *Ibid*, str.135.

i Liesel Willhaus koja je također sa svojim SS suprugom živjela na imanju koncentracijskog logora Janowska. Jedan od židovskih svjedoka za nju govori „Willhausova supruga također je imala pištolj. Kada bi gosti dolazili u posjet obitelji i sjedili na prostranoj verandi njihove luksuzne kuće, ona bi pokazivala svoje streljačke vještine tako što bi pucala na zatvorenike u logoru, na veliko zadovoljstvo svojih gostiju. Njezina kćerka, Heike, oduševljeno bi pljeskala na taj prizor.“¹¹⁸ Važno je zapitati se kako su ti događaji utjecali na psihološki razvoj te djece – koliko su ona bila svjesna što se događa oko njih i koliko je to utjecalo na njihov život kasnije kada su odrasli. Nasilna narav žena nije utjecala samo na žrtve, posljedice su zasigurno osjećala i njihova djeca a osjećat će ih i djeca njihove djece.

---

¹¹⁸Lower, Hitler's Furies: German Women in the Nazi Killing Fields, str.134.

Zaključak

Kako bi zaključili priču ovoga rada važno je da znamo zašto nam je važna povijest žena. Moramo moći i znati uvrstiti žene u povijesni narativ jednako kao i muškarce. Postoje mnogobrojna istraživanja o počiniteljima dok se to isto ne može reći za žene kao počinitelje. Polje istraživanja koje se bavi ženama kao počiniteljima tek je u razvoju. Samim time ni nemamo dovoljno izvora za takvu temu – kao što možemo vidjeti za primjer žena počinitelja u NDH. Znamo da su takve žene postojale, imamo i dokaze za to, međutim postoji samo jedna knjiga koja se bavi tom temom. Postoji više istraživanja o ženama kao počiniteljima u nacističkoj Njemačkoj no u usporedbi s muškarcima to je i dalje nedovoljno. Sukobi i ratovi su postojali u povijesti i postoje i danas – počinitelja je uvijek bilo, muškaraca i žena, samo su se tek od nedavno i žene počele smatrati zlima i sposobnima za zločin. Primjer Erne P. i Biljane Plavšić pokazuje nam kako unatoč tome što je društvo 'napredovalo' – žene su dobile jednakost i izborile se za svoja prava, u društvu i dalje postoji opće mišljenje da žene nisu jednako sposobne činiti iste zločine kao i muškarci. Nažalost, ženama poput Plavšić i Erne to onda ide u korist jer mogu izaći bez da snose posljedice za svoje postupke. To je još jedan razlog zašto nam je važno uvrstiti žene u istraživanja o počiniteljima. Važno je zaključiti da o ženama kao počiniteljima, ali i ženama u povijesti općenito, treba još puno istraživati kako bi dobili potpunu sliku povijesnog društva. Kroz analizu radova koji se bave temom žena kao počinitelja, dobili smo uvid u različite motive i obrasce ponašanja žena počiniteljica, kao i njihov doprinos nasilju. Jedan od ključnih ciljeva bio je razumjeti motivaciju žena za sudjelovanje u ratnim zločinima, i Holokaustu između ostalog, te se pokazalo da su ti motivi, iako ponekad drugačiji, u mnogim aspektima slični onima muškaraca. Kategorizacija počinitelja, poput one koju nudi Timothy Williams, pomaže nam prepoznati različite stupnjeve sudjelovanja i odgovornosti. Iako žene možda nisu uvijek bile na 'prvoj liniji' genocidnih radnji, njihova prisutnost i ostali činovi često su olakšavali provedbu genocida ili legitimirale nasilje. Iako historiografija žena u ratnim sukobima i samom Holokaustu još uvijek nije dovoljno razvijena, ovaj rad ističe potrebu za daljnjim istraživanjem i priznavanjem njihove uloge. Žene ne mogu i ne smiju biti isključene iz povijesne analize i istraživanja zbog toga što razumijevanje njihove uloge može značajno doprinijeti potpunijem shvaćanju ne samo Holokausta, već i svih oblika nasilja u povijesti.

Literatura:

Axinia, Anca Diana. Women and Politics in the Romanian Legionary Movement. IT: European University Institute, 2022. <https://data.europa.eu/doi/10.2870/17522>.

Bemporad, Elissa, i Joyce W. Warren, ur. Women and Genocide: Survivors, Victims, Perpetrators. Bloomington, Indiana: Indiana University Press, 2018.

Bock, Gisela. „Women’s History and Gender History: Aspects of an International Debate“. Gender & History 1, izd. 1 (ožujak 1989.): 7–30. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0424.1989.tb00232.x>.

Bitunjac, Martina. Žene i ustaški pokret, Zagreb: Srednja Europa, 2023.

Ferizović Jasenka, "The Case of Female Perpetrators of International Crimes: Exploratory Insights and New Research Directions" The European Journal of International Law Vol. 31 no. 2 EJIL (2020), Vol. 31 No. 2, The Author(s), 2020. Published by Oxford University Press on behalf of EJIL Ltd.

Gottlieb, Julie V. Feminine Fascism: Women in Britain’s Fascist Movement, 1923-1945. Social and Cultural History Today. London ; New York : New York: I.B. Tauris ; Distributed by St. Martin’s Press, 2000.

Heschel, Susannah, "Does Atrocity Have a Gender? Feminist Interpretations of Women in the SS", in Jeffrey M. Diefendorf, ed., Lessons and Legacies (Evanston, IL: Northwestern University Press, 2004), 300-324

Koonz, Claudia. „Mothers in the Fatherland“, Routledge 2013.

Krimmer, Elisabeth, "German women's Life Writing and the Holocaust; Complicity and Gender in the Second World War", Cambridge University Press, 2018

- Lower, Wendy. „Hitler’s Furies: German Women in the Nazi Killing Fields“, (New York: Wen Houghton Mifflin Harcourt, 2013.)
- Lower, Wendy, "Male and Female Holocaust Perpetrators and the East German Approach to Justice, 1949-1963", Ludwig Maximilians Universitat
- Nešćáková, Denisa, Katja Grosse-Sommer, i Borbála Klacsmann, ur. If This Is a Woman: Studies on Women and Gender in the Holocaust. Boston: Academic Studies Press, 2021.
- Petó, Andrea. The Women of the Arrow Cross Party: Invisible Hungarian Perpetrators in the Second World War. Cham: Springer International Publishing, 2020. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-51225-5>.
- Smeulers, Alette. „Female Perpetrators: Ordinary or Extra-Ordinary Women?“ International Criminal Law Review 15, izd. 2 (22. sijećanj 2015.): 207–53. <https://doi.org/10.1163/15718123-01502001>.
- Subotić, Jelena. „The Cruelty of False Remorse: Biljana Plavšić at The Hague“. Southeastern Europe 36, izd. 1 (2012.): 39–59. <https://doi.org/10.1163/187633312X617011>.
- Šuvar, Bernarda, Društveni i politički položaj žena u Nezavisnoj državi Hrvatskoj", University of Zagreb, 2017.
- Waxman, Zoe, "Women in the Holocaust, A Feminist History" Oxford University Press, 2017
- Williams, Timothy, i Susanne Buckley-Zistel, ur. Perpetrators and Perpetration of Mass Violence: Action, Motivations and Dynamics. First issued in paperback. Routledge Studies in Genocide and Crimes against Humanity. London New York: Routledge, Taylor & Francis Group, 2020.
- Wodenshek Haley A., "Ordinary Women: Female Perpetrators of the Nazi Final Solution", trinity College Digital Repository, 2015.

Sažetak

U ovome ću se radu baviti problematikom žena kao počinitelja. Rad se u uvodu bavi općenito počiniteljima i kategorizacijom na tipove počinitelja. Uvodi nas u priču o istraživanju počinitelja te kada i na koji način ona počinju. Zatim se osvrće na temu žena kao počinitelja – u sukobima prije, za vrijeme i nakon Drugog svjetskog rata. Govori se o tome da se žene kao počinitelji još uvijek nedovoljno istražena tema u povijesti. Također se pokušava obrazložiti različita motivacija i razlozi uključivanja u zločine. Nadalje, rad se fokusira na dvije države u povijesti – Nezavisnu Državu Hrvatsku i nacističku Njemačku. Usporedbom tih dviju država pokušavaju se naći sličnosti i razlike u motivaciji, implementaciji i vrsti provođenja genocida. Rad ima u cilju objasniti u kolikoj su mjeri žene bile odgovorne za provođenje genocida.

Ključne riječi: Drugi svjetski rat, žene, genocid, NDH, Njemačka, Pavelić, Hitler

